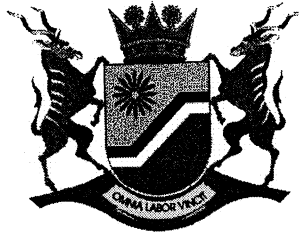

MPUMALANGA DEPARTEMENT OF EDUCATION

KREITI YA 12

*NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION*

*SEPEDI LELEME LA GAE
LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)
DITLHAHLOBO TSA MAITOKISETŠO*

MEPUTSO: 70

NAKO: 2 DIIRI

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 21.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

- Badišiša ditaelo ka šedi.
- O kgopelwa go bala letlakala le ka tlhokomelo pele o thoma go araba dipotšišo.
- O se ke wa leka go bala lephephe ka moka.
- Lebelela diteng letlakaleng le le latelago gomme o laetše dinomoro tša dipotšišo tša dingwalo tšeo o di badilego.
- Ka morago ga moo, bala dipotšišo gomme o kgethe tšeo o nyakago go di araba.
- Lephephe le arotšwe ka dikarolo tše THARO:
  - Karolo ya A: Theto (30 meputso)
  - Karolo ya B: Padi (25 meputso)
  - Karolo ya C: Papadi (25 meputso)
- Latela ditaelo tšeo di hwetšwago mathomong a karolo ye nngwe le ye nngwe ka kelohloko.
- Araba dipotšišo tše TLHANO:
  - Tše tharo go tšwa go karolo ya A
  - E tee go karolo B le
  - E tee go karolo C.
  - Diriša lenaneotekolo.
- Nomora dikarabo tša gago go swana thwii le ka fao dipotšišo di nomorilwego ka gona ka gare ga lephephe la dipotšišo.
- Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
- Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.
- Botelele bja dikarabo tše telele:
Botelele e be mantšu a: 450 – 500
- Botelele bja dikarabo dipotšišong tše kopana:
Kabo ya meputso e tla šoma bjalo ka sekai sa botelele bja karabo yeo e letetšwego.
- Nako yeo e ukangwago:
Karolo A: metsotso 40
Karolo B: metsotso 55
Karolo C: metsotso 55

KAROLO YA A: THETO**Direto tšeo di kgethilwego: Araba dipotšišo tše pedi fela.**

NOMORO YA POTŠIŠO	POTŠIŠO	MEPUTSO
1. Balemi	Potšišo ye telele	10

GOBA

2. Kgwathi	Potšišo ya ditsopolwa	10
------------	-----------------------	----

GOBA

3. Mophamola-Dikanapa	Potšišo ya ditsopolwa	10
-----------------------	-----------------------	----

GOBA

4. Afrika Boa !	Potšišo ya ditsopolwa	10
-----------------	-----------------------	----

LE**Sereto seo se sa kgethwago: Araba potšišo e tee fela.**

5. Kgoši Rammupudu wa II	Potšišo ye telele	10
--------------------------	-------------------	----

GOBA

6. Ke feletšwe	Potšišo ya ditsopolwa	10
----------------	-----------------------	----

KAROLO YA B: PADI**Araba potšišo e tee fela.**

7. Lenong La Gauta: Padi 1	Potšišo ye telele	25
----------------------------	-------------------	----

GOBA

8. Lenong La Gauta: Padi 1	Potšišo ya ditsopolwa	25
----------------------------	-----------------------	----

9. Ngwana wa mobu:Padi 2)	Potšišo ye telele	25
---------------------------	-------------------	----

GOBA

10. Ngwana wa mobu:Padi 2	Potšišo ya ditsopolwa	25
---------------------------	-----------------------	----

11. Lešita Phiri: Padi 3	Potšišo ye telele	25
--------------------------	-------------------	----

GOBA

12. Lešita Phiri: Padi 3	Potšišo ya ditsopolwa	25
--------------------------	-----------------------	----

13. Tlhakoleng: Padi 4	Potšišo ye telele	25
------------------------	-------------------	----

GOBA

14. Tlhakoleng: Padi 4	Potšišo ya ditsopolwa	25
------------------------	-----------------------	----

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA**Araba potšišo e tee fela.**

15. Naga ga di etelane: Papadi 1	Potšišo ye telele	25
----------------------------------	-------------------	----

GOBA

16. Naga ga di etelane Papadi 1	Potšišo ya ditsopolwa	25
---------------------------------	-----------------------	----

17. Lehufa: Papadi 2	Potšišo ye telele	25
----------------------	-------------------	----

GOBA

18. Lehufa: Papadi 2	Potšišo ya ditsopolwa	25
----------------------	-----------------------	----

*ELA HLOKO: [Mo karolong ya B le ya C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa]

Lenaneotekolo/Lenaneotshwayotshwayo

- Dira tshwayo (✓) go lenaneotekolo le le latelago go kgonthiśiša ge e ba o lateletše ditaelo gabotse.

KAROLO	NOMORO YA POTŠIŠO	PALO YA DIPOTŠIŠO TŠEO DI ARABJAGO	TSHWAYO
A: Theto (Direto tšeo di kgethilwego):	1 – 4	2	
A: Theto (Sereto seo se sa kgethwago):	5 – 6	1	
B: Padi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	7 – 14	1	
C: Papadi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	15 – 18	1	
Ela hloko: Mo karolong ya B le C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa			

KAROLO A : THETO
DIRETO TŠEO DI KGETHILWEGO : ARABA TŠE PEDI FELA
POTŠIŠO 1

Bala sereto se se latelago ka tsitsinkelo gomme o sekaseke mokgwa wo sereti se dirišitšego tshwantšhokgopolo go tšweletša tlhalošo ka gona.

BALEMI

- 1 Bjalo ka ditšhošane di bone thete,
- 2 Bjalo ka manong a bone tonki ye e hwilego,
- 3 Go kgobokanetšwe se sengwe se se welego.
- 4 Bangwe ba rothiša mamila, bangwe ditete.
- 5 Ke tlhakanetswiki, yo ke motho, bale aowa;
- 6 Ba lomilwe ke dimpša, ba rafa dinose;
- 7 Tše di bolelwago di ferola motho dibete.
- 8 Tema e bonwa ke beng balemi, mofeti aowa.
- 9 Yola mošomo o mo dumela ge a eme
- 10 Fela yo ge a hlabile thedi senna o šoma mošomo.
- 11 Ke mešongwanašongwana ka gare ga mošomo,
- 12 Eupša se se šeditšwego ke botee bolemi
- 13 Di kgatšwa di kgatšitšwe tša marapo a tše hwilego
- 14 Di kgalengwa ka maleme ohle a tsebjago.
- 15 Ke ditola tša bošego le mosegare tše tsetlago
- 16 Di sa langwe. Yo a sa tsetleng o tla re o dirileng?
- 17 Sa mošomo ke go tsetlelwa,
- 18 O ikgareetše o sa hwe matwa,
- 19 O letše monwana o re thwa!
- 20 Gore o be o palege lerwa!
- 21 Sefatamollo se a iphatela.
- 22 Ba se bakae ba boa le dirotwana
- 23 Bangwe ga di kgokologe bosele, di fela di thulana
- 24 Gomme ba hloke le ge e le patela.
- 25 Maima a imela mathaka gona moo,
- 26 Serokolo se a otiwa, go a lekanwa.
- 27 Ke Gauteng sephuthaditšhaba, go a janwa,
- 28 Motho o humana maswara gona moo. (Letl. 11)

[10]

GOBA

POTŠIŠO 2

KGWATHI

K.D LESEILANE

*Kgomo e a tsha!

‘ E gangway ke mang?’

‘ E gangway ke nna Kgwathi’ a masogana, ‘

Phaahle yo mošweu diatla le matsogo,

Kgarebe e ja naye e sa rate,

Gobane tšhila tša gagwe ke lebese,

Wa segohlola bošego,

Manaba a šwahla mehlare,

Ba tloge ba šwahlile mohlare o mošoro mongana,

Ba re ba tsoga ba tsoga le mekgayo mahlong,

Ge ba re le teilwe ke mang?

Ba re ke kgoši.

A re kgoši efe ka gore motseng go be go le seila na?

Tlogela go sepediša matšeke,

A llege borrago bogologolo,

Ba gešo ba šala ba ipata ka diphao,

Go thwe le dilomi ga ba ditšhabe,

Ke serogolwane sa mahube se a ithagaraga,

Sefatane se fatamollo se a iphatela,

Ka ragela maswiswi ntlong,

Diphepha di sa nkhutšiša mahlothoko,

Ge o bona ke phatologa ka difata nkwehamaga,

O tsebe gore mpa ke lenono

E tliilo go hlašetša bana,

2.1 Tsopola boitsebišo bjo bo tšwelelago ka morago ga matseno mo thetotumišong ye/1/

2.2 Ka boripana tšweletša ka mo kgetho le tirišo ya mantšu e dirišitšwego ka gona. /4/

2.3 Na sereti se šupa eng ge se re go sepediša matšeke ? /1/

2.4 Sekaseka ka mo tshwantšhišo e dirišitšwego ka gona methalothetong ya 6 le 12. /4/

/10/

GOBA

POTŠIŠO 3

MOPHAMOLA –DIKANAPA

HML LENTSOANE

Ke ipeile motsemogolo,
Motse wa mabaibai,
Ka re ke moeng nkamogeleng,
Le šišintše hlogo tša phatla tša mošošo,
La re Matome ikgate mohlala,
Ke tlorotše ditsebe,
Ke tomola mahlo,
Ke gagalalamelomo,
Ke tsene mo ka tšwa,
Ka tsena mola ka tšwa,
Ka bona dieta di felela lefeela,
Gauteng e nkahlamela,
Ke ile tau eja mohlololwa,
Ka rutlolloga bothong
Ka ipeletša bophoofolong.
Ke thomile go phela ka letsheetshee,
Ke theetša mekgwahlanyana,
Ke tšapela ke taditetša mahlo,
Ke gan'o bona koporo,
Ke tšhabela gar'a mašaba,
Go phela ke swanetše go phela,
Hleng le ntshegetše mellwane?
Ke dirile mosegare bošego,
Ka dira bošego mosegare,

3.1 Tsopola kelelathalo yeo e tšwelelago seretong gomme o fe tlhalošo ya yona. /3/

3.2 Hwanyulla seema se se dirišitšwego o be o laetše gore se šupa eng ge se dirišitšwe ka tsela ye. /2/

3.3 Na sekai seo se dirišitšwego go hlogo ya sereto se šupa eng ? /2/

3.4 Laetša ka mo tshwantšhokgopolo e dirišitšwego ka gona methalothetong ya 14 le 15 go laetša gore motho yo a retwago ga a sa phela bjalo ka batho. /3/

/10/

GOBA

POTŠIŠO 4

AFRIKA BOA !

BMT MAKOBÉ

Boa Afrika fase la borare twehlanyaditšhaba,
Mohlabamonolo thari ya bana ba mosadi yo moso,
Mphobadimo beng-magola madulagodimo maakaakaleng,
Boa wena naga boroko makhura a bana ba mosadi yo moso,
Boela go beng, beng ba tseba tshenyi ba phala maswena matlakagothopa.

Afrika nagagadi, o kunutu la pelo ya ka,
Thabaditala tša gago di nkgoletša nagamarelerele,
Di nkhudua pelo le maswafo di nhlokiša boroko,
Ke lala ke ekwa noka tša'go maelamohubo,
Di nkomanya di potlokana di eya lewatle boukamelwa,
Di ntlhodia ka madi a borare di re ke re ' Afrika Boa !!'

Afrika boa ! Amuša bana tswele la phega ya gago,
Bafepi batlakagosela ba montšha bana monwana,
Bana ba lla mokokotlong, ba kubjakubja ka sejabana,
Ba re re a sohlola bafepi ba goletša,
Bana ba gatša , pelo tša bafepi di thatafetše,
Din a le megabaru ka lefa la bana ba Afrika.

Rabadimo wee, wena Rabadimo kukamaditšhaba !
Wena Raseboni sebonabona dikhutlwana
Wena Ramatlaohle kgopararalegohle
Wena Rasetsebi setsebadiphihlo tšohle
Maakalale tlhagišamehla,
Rasedira ka tša gagwe maeletšinoši, utlwelela.

4.1 Na sereti se lla ka eng ? /2/

4.2 Tsopola sekapolelo sa mothofatšo temathetong ya boraro o be o laetše gore sereti se šupa eng ka tirišo ya sekapolelo seo. /3/

4.3 Hwanyulla poeletšothomi yeo e dirišitwego temathetong ya bone gomme o fe tlhalošo ya yona.. /2/

4.4 Sekaseka ka mo ditematheto le methalotheto tša sereto di bopegilego ka gona./3/

/10/

SERETO SEO SE SA BONWAGO : ARABA POTŠIŠO E TEE FELA.

POTŠIŠO 5

Ka tsitsinkelo ye kgolo hlatholla moko wa sereto se se latelago o lebeletše kgethontšu le maikutlo a sereti.

KGOŠI RAMMUPUDU BOLEU WA II

Ke papadima e naka lehubedu,
Manaka le boreledi matumo,
Ke matumo a a kilego a tuma kgale,
A tloga a tumile gagaboMmitse,
O re ke pula ya marothodi a magolo tekema,
O re tladi e kile ya tia matebeleng maloba,
O re ke yena Rankotsana a boroko,
Ke marumo'a mašweu mogatša'a Leleka la Magakabjane.

Ke yena kgoši ntšokotšane'a diala,
O re tšokotša dikadi morwa wa Monamudi 'a dintwa ,
O tšokotše dikadi mafšega a tšhabe,
Go tšhabe boMohahanka 'a Marota,
Go tšhabe mašila a gatiša ka lekopelo,
Ke yena tau ya sekgwa sa Mmitse matata,
Ke mogwera'a Makotatsele' a Matebele,

Ke kgoši legaga la Magasa lewela batho,
Le wetše ba ba bedi mong a hlatloga,
Mong a šala a bolela le kgoši,
A šala a bolela le tatago Magakabjane,
A šala a botša Morena ditaba,
Ba re ga a khukhune ge a e tla le dingope,
O tlile le mahweletshana Lethaga
Ke Letladi la gaboMohlaetši 'a Boleu.

/10/

GOBA

POTŠIŠO 6
KE FELETŠWE

Ka DITSEPU MAMPOO

Ke gorogile ke le letšobana madibeng,
Nna lesogana sekganya sekganyetša dithaka,
Ntle go tšwela ka tšama ke retwale ke dithaka,
Ke retwa ka bjaka botse bja letšoba,
Maina ka reelwa ke reetšwe,
Sefoka sa thopša ke la letšobana,

Bosoganeng bjaka botse bja gakala,
Masoganeng ka tšwa boka lehlaodi
Bjaka botse bja latola bosogana,
Ka ipona bobotse ka fenywa ke kearatwa,
Mathari a nwešana meetse ka lenala,
E le g eke fetile nna Mminanoko,

Bonneng go tšwela ka tšama ke di bona,
Mathata a mpea ka fase ga nkgo,
Ka re ke tsoga lehono ya ba maabane,
Botse bja mpotša serokaphatla gore bo ile,
Bophelo bjola bja letšobana bja fulara,
Ka mabinakošana ka itšhatšhara
E le taetšo ya gore ke feletšwe.

- 6.1 Tsopola poeletšo yeo e dirišitšwego temathetong ya pele mothalotheong wa bobedi o be o laetše gore e šupa eng ge e dirišitšwe la tsela yeo. /3/
6.2 Hwanyulla morumokwanophetši wo o tšwelelago temathetong ya pele gomme o fe tlhalošo ya ona. /3/
6.3 Hlatholla gore kelelathalo yeo e dirišitšwego temathetong ya boraro e huetša bjang tlhalošo. /2/
6.4 Sekaseka ka fao tshwantšhokgopolo e dirišitšwego ka gona temathetong ya boraro mothalotheong wa bone. /2/

/10/

PALOMOKA YA KAROLO A KE 30

KAROLO B

ARABA POTŠIŠO E TEE FELA . YE KOPANA GOBA YE TELELE.

POTŠIŠO 7

PADI 1 : LENONG LA GAUTA – HDN BOPAPE

Thulano ke kokwane ya go laetša gore ditiragalo tša ka pukung ke tša nnete, go thulanwa bjalo ka batho ba madi le nama. **Ka kgato ka kgato sekaseka thulano** ya paditseka ye o lebeletše ka mo Nnono a atlegilego dinyakišišong tša gagwe ka gona. / 25 /

GOBA

POTŠIŠO 8

Bala ditsopolwa tše di latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

“O reng? Go dilo tše dintši tšeo ke bego nka di dira ebile ke tlamegilego go di dira. Ke beke swanetše go ba ke mo hlabanetše go fihlela madi a epšha ditšhikeng tša ka. Bjale nna ke be ke bolailwe ke boroko ke mo tlogela a ehwa go na ka mo tlase ga nko ya ka. Felagabjale ga go sa thuša ka gore o iketše”.

“Ke bitše maphodisa Mna Maleka?” ka boeletša kgopelo ya ka.

“Mo ditiragalong tša motse wo, ke mathomo go direga taba ya mohuta wo gomme ke a tseba maphodisa a tlamegile go dira lešata. Lešata leo le ka dira gore mmolai a timelele.

Bona ba tšilo hlwa ba golega lešaba la batho bao go gononelwago gore ke bona mola mmolai a timeletše. Nka se kgahlwe ke seo gomme Mmatšhego le yena mo a lego a ka se kgahlwe ke taba e bjalo. Ka geke paletšwe ke go mo direla se kaone nakong ya ge a sa phela, bokaone bjo nka mo direlago bjona ke go hwetša mmolai wa gagwe le go šomana naye ka sebele.” A realo a ponya mahlo ebile a huna matswele ka pefelo. “Ke nyaka go mo swara ka diatla tše tša ka, ke mo pšhatlapšhatle, ke mo gatlagantšhe, ke mo gagolanye, ke mo rathaganye diriparipana tšeo di sa balegogo. Fela pele nka dira bjalo o tla swanelwa ke go swarwa pele. Ka lebaka leo go kgopelo yeo ke ratago go e dira go wena Nnono.

“Ke kgopelo efe Mna Maleka? Ka botšiša ke mo hlomogela pelo.” Ke tla dira se sengwe le se sengwe seo o nkgopelago sona.”

“Gona Nnono hwetša mmolai! Hwetša mmolai wa mosadi wa ka! Wena tsoma mmolai wa Mmatšhego! Yeo ke yona taba e nnoši yeo ke go kgopelago yona.” A realo megokgo e rotha mahlong a gagwe. Ke be ke sa letela kgopelo e bjalo le gatee ka fao ke tlamegile go dumela gore e ile ya ntlatša naga ya bay a ntšhoša.

8.1 Ke taba efe yeo Mna Maleka a re go ke mathomo e direga ? /1/

8.2 Ke sephetho sefe seo se tšerwego ke Nnono mabapi le kgopelo ya mokgalabje? Efa lebaka la sephetho seo. /3/

8.3 Hlatholla seo se hlotšego phekgogo yeo e tšwelelago mo. /3/

8.4 Laetša maikutlo ao a aparetšego Mna Maleka gomme o thekge karabo ya gago ka go tsopola go tšwa setsopolweng. /2/

8.5 Ka boripana sekaseka ka mo diteng tša setsopolwa se di nyalelanago le morero wa paditseka ye ka gona .

/4/

/13/

SETSOPOLWA B:

"...ke ile ka botša Nakedi gore nka se khutše go fihlela pheta yela e le thoto ya ka. Fela kae... Nakedi o ile a golegwa gomme pheta yeo ya thelela diatleng tša ka. Ke feditše mengwaga ye mehlano ye ya go feta ke tsomana le pheta ye ntle le katlego go fihlela ge ke utolla gore e swerwe ke mosadi yola." Brenda o be a bolela ka lebelo bjalo gomme megokgo e be e elela sefahlgong sa gagwe ka boithatelo. Ke be ke bona gore o kwa bohloko gomme o nyaka go itima mollo wo o be go o mo tšhuma ka mo gare. "Pheta ye ke be ke e nyaka ebile ke se na taba gore e swerwe ke mang, 'a realo a tšwela pele". Go be go se yo a ka nthibelago go e hwetša. Ge nka be go kgonegile ntle le go tšholla madi, nkgolwe Nnono, nka be ke e tšere ntle le go a tšholla. Fela mosadi yola le yena o be a sa rate go kgaogana le lenong la gauta le ge a be a tseba gabotse bjalo ka nna gore ga se la gagwe. Ge nka be a mphe seo ke bego ke se nyaka, nka be ke se ka mo šulafatša eupša yena o itirile wa manganga gomme nna ke be ke se na kgetho ye nngwe gape..."

"Go mmolaya Brenda... E sego go mmolaya..." megokgo e be e falala mahlong a ka gomme ke sa kgone go e thibela. Ke be ke sa kgole gore

Brenda wa ka o dirile seo a be go a re o se dirile. Ke nnete gore mosadi yola o ipolaile! Ga se abolawa ke Brenda! Brenda a ka dira bjang taba ya sehlogo ka tsela ye? E se go Brenda wa ka!

"Nnono bjale ke swanetše go sepela. Nakedi o tla ba a fela pelo."

"Nakedi ke mang Brenda?" Ka botšiša ka bogale ke mo šetve morago.

"Ke monna yo ke sepelago naye. O gona ka mola phapošing yela le bagwera ba gagwe." A realo a šupa phapoši ya rena ya baeng.

(Letl. 188)

8.6 Ke eng seo se hlotšego thulano gare ga baanegwa ba ? /3/

8.7 Poledišano ye e dirišitšwego mo e re utullela semelo se fe sa Brenda? Fahlela /3/

8.8 Na tikologo ye e tšwelelago mo e tswalana bjang le baanegwa? /3/

8.9 Ge o be o le Nnono gomme seemo sa ditaba se le ka tsela ye, ke sephetho se fe seo o bego o tla se tšea ? Šitlela sephetho sa gago ka lebaka .

/3/

/25/

POTŠIŠO 9

PADI 2 : NGWANA WA MOBU – SPP MMINELE

Gantši ngwana wa mobu o bona e le yena a swanetšego go fiwa maemo goba mošomo go feta motho wa go tšwa dinageng di šele. Tiiša kgonthe ya taba ye ka go sekaseka **thulano ya padi ye ka kgato ka kgato** o lebeletše ka mo Phankga a bego a lwela le go gapeletša setulo ka gona go sa lebelelwe tsebo le bokgoni bja gagwe. Mafelelong nnete ya tšwela nyanyeng gomme a lebanwa ke maemo ao a mo swanetšego ntle le gore o ngwana wa mobu goba aowa.

/25/

GOBA

POTŠIŠO 10

Ditsopolwa ke tše di a latela, di bale gore o tle o kgopne go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A

‘Nna le ilalo, le gonabjalo ke sa realo ke re a re mo logeleng maano a rakwe mo Rethuše. Re ka upša ra nyaka lesogana le lengwe leo le phašišego mphato wa boselela, le tle le thuše yo Phankga go fihlela ge re hwetša yo mongwe yo a nago le mangwalo. Fela lesogana leo e swanetše go ba Mminatau. Phankga yena e tla ba hlogo. Oho ! Ge e le wena ngwana wa mošate, ke tloga ke sa tekateke ge ke re o ka se tsoša sekolo se.’

O ile a ruma bjalo , a ba a phaphatha Phankga, a feleletša ka go mo hlaba ka galase ya porenti.’ Ke re go tloga mola o thomago mo sekolong se, go no bolelwa ka wena mo motseng. Ge e le Lahlang yena o mo ragetše sethobolong. Ke sa boeletša ke re: Mošaa, **thipa e taga mohlaleng wa ga bo yona**, re tlo ka ra go bona !’

‘Le nna ke ema le lena. Batau , ke re motšwabotšo a ka se ke a ema ngwana wa gae ka pele. Ge nka be e le kua makgoweng nkabe ba sa mo senyetša nako Lahlang yo wa lena. Bjale ka gore mo ke mahlakung, ge go šetše go thatafile le tla be leka go mo thenkgolla ka modu, gwa realo Pogoti mola ba bangwe ba hwile ka disego. Mokhura yena ka ge e le motho wa go ithekga ka dingaka tša setšo o ile a kwa mantšu a Pogoti a mo ngwayangwaya.

(Letl 38)

10.1 Tsopola mmolelo wo o laetšago kgethologanyo le kgatako ya ditokelo tša botho.

Thekga karabo ya gago ka go laetša gore mmolelo wo o thulana bjang le molaotheo wa naga. /2/

10.2 Ke eng seo se hlotšego thulano gare ga baanegwa ba ba tšwelelago mo le Lahlang yo go bolelwago ka yena? /2/

10.3 Poledišano ye e dirišitšwego mo e re utullela eng ka tswalano ya baanegwa? Thekga karabo ya gago. /3/

10.4 Ke molaetša ofe wo seboledi se ofago Phankga ka tirišo ya seema se se kotofaditšwego ? /2/

10.5 Ka boripana hlatholla ka mo tikologo le boithekgo di tswalanago le baanegwa ka gona. /4/

/13/

SETSOPOLWA B

Gona ka mo fase ga mogaba wo, go bonala monna a dutše leswikaneng a dutile hlogo. Ka seatleng go lepeletše mangwalo a mabedi. O fela a tsoša mahlo a a lebelela, a tloge a dute hlogo gape. Ke Phankga. Na yena ga a nyake go yo otlollwa ke badimo? Moisa o thunyetšwa ke mmele le mogopolo. Sefega sa gagwe se fiša wa legala, se bontšha bohubele le botlalerata ka baka la kotse yela ya maloba. Seledu se rurugile. Ge e le melomo yona e no ba diboroso tša dinkgotho. Ga a ithate.

E sa le ge sekolo se etšwa a dutše mo leswikaneng. Ke kgale ditšhošwane di mo namela di mo fologa a sa di kwe. E šita le dinonyana tše di tsošitšego lešata mo mohlareng ga a di kwe! O sa tšo amogela mangwalo a a mmipetšego ruriruri. Bobedi bja ona a tšwa go Mokgonoana, mongwaledi wa Lekgotla la Dikolo. La mathomo le mmotša gore ka taelo ya mohlalobimogolo wa dikolo o swanetše mathomong a kotare ye e tlogo a ye go ruta sekolong sa Ntotoiwane ka tlase ga Mogohlo.

10.6 Na diteng tša setsopolwa se di re utullela eng ka semelo sa mohlalobimogolo?
Fahlela karabo ya gago ka lebaka la go kwagala; /3/

10.7 Laetša ka fao setsopolwa se se nyalanago le molaetša wa puku ye ka gona. /3/

10.8 Hlatholla o be o hlaloše moya wo o fokago mo. /3/

10.9 Re alele maikutlo ao a aparetšego Phankga o be o laetše gore nkane o re o aparetšwe ke maikutlo a mohuta woo. /3/

/ 12 /

/ 25 /

POTŠIŠO 11

PADI 3 : LEŠITA PHIRI – OK MATSEPE

Mošate le wona o fela o aparelwa ke dithulano gore bophelo bo tšwele pele. Ge nka be go sa ka gwa ba le dithulano, gona go be go ka se bonagale gore ngwana wa go tla ka go remelwa ke wa mang. Sekaseka **thulano** ya padi ye o lebeletše bokgoni bja Matsepe ge a tšweletša morero wa gore ngwana ke wa dikgomo. /25/

GOBA

POTŠIŠO 12

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

“Go fetile nywaga ye e atilego ge tša Taudi le Mabothe le Tladiiephaswa di kwetše, go fetile nywaga ye e atilego ge mohlologadi wa Mphoka a agetšwe mošate kua a lotwago ke Taudi. Aowa, Taudi o tseba go lota ka gore hleng mosadi wa Mphoka o amuša mošemanyana bjale? Go fetile nywaga ye e atilego ge Tšhwahledi a dula ga Mabothe, mo lebakeng la gona bjale ke lešoboro la phokgo mogwera wa koma. Morwarragwe yoo a mo hlatlamago o tamogile, ke mantsatsarapana a matolo a a laetšago gore o tlele go tlelwa ke mmele bosasa, aowa; le yena o bapala le tšhimanyana ya mo motseng ga go na le molato. Tša magoši a mane a le di fedile – a di feleng go thomegeng tše mpsha, mosadi wa Mphoka a a amuše lesea leo ka pelo e tšhweu, Tšhwahledi gammogo le morwarragwe a bag ole ba tie ba tle ba lebane le mabothata ao ka ge se se thata se išwa masoganeng. Go thwe le ge o ka e buela leopeng, magokubu a a go bona, **Tšhwahledi ke molamo wo o lebetšwego ke Mphoka ka mošate**, ga go ngaka o tla ba a tseba gore eng ke eng.”

- 12.1 Na ke ka lebaka la eng Tšhwahledi a dula ga Mabothe. Thekga karabo ya gago. (2)
- 12.2 Hlaloša tswalano gare ga Mabothe, Taudi le Mphoka. (3)
- 12.3 Re alele tswalana gare ga Kgathola le Tšhwahledi. (2)
- 12.4 Na molaodiši o šupa eng ka seema seo se kotofaditšwego? (2)
- 12.5 Lesêa leo le amušago ke mosadi wa Mphoka tatago lona ke mang? Thekga karabo ya gago. (2)
- 12.6 Hlaloša ka botlalo sekapolelo se se šomišitšwego mo “**Tšhwahledi ke molamo wo o lebetšwego ke Mphoka ka mošate**” (2)

SETSOPOLWA B

Pelo ya gagwe e a opa, gobane o amuša kgobogo, o amuša thubamotse yeo a sa tsebego gore e tšile go feletša kae. Ngwana wa gagwe o swarwa ke letšhollo bjalo ka bana ka moka, o swarwa ke monyalo le mooko le lehlatšo bjalo ka bana ka moka. Bjalo ka bana ka moka o tshwenywa ke hlogwana a be a tshwenywa ke dipong le lekgokgo, aowa, a ga se tšonadikgodišo hle gomme? Pelo ya gagwe ruriruri e rurugile; ge ngwana a fela a fišafiša a realo, ga a dumege a ka ba kaone- o duma ge bolwetše bo ka feta nae gore bosasa a se tlo setlega pelo ge tswalela banning e farelwa ge a swanetše go bewa setulong sa rragwe. Aowi, Khutšiši o nagantšhwa ke eng taba ya mohuta woo malapa ka moka a na le dika tša wona fela go agilwe go se ne molato? A a nagane ka mokgwa woo, gobane tab age e se ya go lebana, o kgona go e laodiša o fela o re ge nkabe e le nna ke be ke tla re , ba boletše bagologolo ge ba re mo sega segole tena, naa gageno ga di gona.

- 12.7 Ke mang yo pelo ya gagwe e opago? (1)
- 12.8 Ke ka lebaka la eng a re ngwana yo ke kgobogo le thubamotse? (2)
- 12.9 Molaotheo wa naga o reng mabapi le maitshwaro a mosadi yo? (2)
- 12.10 Re alele maikutlo a gago mabapi le dingaka tša setšo. (2)
- 12.11 Wena ge nka be o le moanegwa o be o tlo dira eng ge o gahlana le bothata bja mohuta wo? (3)
- 12.12 Diteng tša temana ye di fapana bjang le mmolelo wo o rego "mmago ngwana o swara thipa ka bogaleng" (2)

[25]

GOBA

POTŠIŠO 13

PADI 4: Tlhakoleng:

Thulano ke setlabele se bohlokwa kgodišong ya maatlakgogedi le molaetša wa padi.
Tiiša kgonthe ya taba ye ka go sekaseka thulano mo pading ye.

(25)

GOBA

POTŠIŠO 14

Badišiša ditsopolwa tše gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETSOPOLWA A

"Moruti, rena taba ya gago le ngwana yo re ka se e tseneka gore ga re e tsebe. Bokaone wena o itebanye le yena o mo kgopele ditshwanelo tšeo. Rena re tšhaba melato ditabeng tša batho." A e bile mantšu a Gabariele ge a leka go khuta ka lebjang. Moruti o ile go kwa mantšu a a kwatama fase ka dikhuru a thoma go abula bjalo ka lesele a lebantšhitše Monyadiwa. Yoo o ile a selekega le go feta gomme a tloga ka lebele a lebile sefatanageng seo a tilego ka sona. Ntshe o fihlile le go itahlela ka gare ga gomme a kgopela gore ba mmiletše mootledi a mmušetše gae. Ka kua kerekeng batho ba ile ba thoma go fela pelomme ba tšwa ka fao ba kgorometšana. Ge ba fihla ka ntle ba hweditše moruti yoo ba mo hlomphego go feta batho ka moka a pshikologa mabung. Go se go ye kae ke ge lešaba ka moka le kwele kgonthe ya taba. Gona fao ba thoma go mo kwera ba dutše ba mo tšhela ka mobu. Bangwe ba mo tshwela ka mare. Bale ba go ikhorela bona ba ile ba topa maswika ba kgopela lešaba gore le mo katologe. Mohlang woo bagolo ba kereke ba ile ba bolawa ke go lamola ntwana. Go be go hlakahlakane go sa kgahliše le gatee.

- 14.1 Ngwana yo go bolelwago ka yena ke mang, ebile o twalana bjang le moruti? (2)
- 14.2 Efa lebaka leo le dirilego gore moruti a pshikologe mabung. (2)
- 14.3 Go ya ka fao o badilego puku ye hlaloša seo moruti a se dirilego ngwana yo ka boripana. (3)
- 14.4 Molao wa naga o reng ka ditiro tša moruti yo go ngwana yo? (3)
- 14.5 Ge molao o be o le ka diatleng tša gago o be o ka dira eng ka moruti yo? (2)

POTŠIŠO 15

TIRAGATŠO 2 : NAGA GA DI ETELANE – MS SERUDU

Mphaka ga se a robala boroko dinageng di šele. Le ge go le bjalo, ga se a lahla letsopa leo a bopilwego ka lona. Sekaseka semelo sa Mphaka le lenaba la gagwe Kala yo a aperego ke lehloyo la semorafe.

/25/

GOBA

POTŠIŠO 16

Nyakurela ditsopolwa tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A

- MPHAKA** : Le reng le sa ka la bitša pitšo la mo tloša setulong ka ntle le go tšholla madi?
- KALA** : O bolela bjalo ka setlatla monna.
- MPHAKA** : (O kgathola mahlong.) Kgetha mantšu a gago.
- KALA** : (*Bo šetše bo mo swere.*) O re ke direng? Ga se Bonwatau fa. Ge o tennwe ke go dula mo tšwa monna!
- MBARI** : (*O ba tsena ganong.*) Tlogelang go fafatla. Ga le bone gore re bothateng. Ba bangwe ba lena ba tlo lewa ke lerumo.
- MPAKA** : Bjale ka gore le thenotše mmuso a sa etetše Bobididi, ba tlo dirang ka yena ge a boa?
- MBARI** : Ga go se sengwe, o swanetše go hlahlelwa. Wena ga o bone ge ba sa tletše mola lebaleng.
- MPHAKA** : O a tseba re itshegiša ditšhaba.
- KALA** : O sa šupa gore ga re tsebe se re se dirago motswabotšo tena?
- MPHAKA** : Sentsene ganong. Dinageng tše kgolo bohvirihwiri le bonokwane bo gona eupša ge bo hweditšwe ga go dirwe sa pudi ya ja leotša.
- MBARI** : (*O a selekega.*) Monna, a nke o hlokomele seo o se bolelago. Mo ga se gageno. Ge o rata go re laetša gore re sepediše ditaba tša rena bjang o tlo wela bothateng.
- MPHAKA** : Ga ke le rute gore le sepediše ditaba tša lena bjang. Ke fo re ge le sa hlwe le tsoma Rakgwakgwa le reng le sa mo tlose setulong ka ntle le go tšholla madi. Schlwasceme sela sa gagwe se agilwe ka tšhelete tša lena ga go bjalo?
- KALA** : Na o bona e le molato go senya seo e lego sa rena?
- MBARI** : Kala, tlogela go bolela ditšiebadimo.
- KALA** : O emelela lekgoba le? Mošayagabo yo!
- MPHAKA** : Monna Kala ge o nnyaka diganong o bolele thwii. O se ke wa nkgega.
- KALA** : (*O a emelela.*) O tla ntirang? Ga se mohlantse wola wa go ntšhoseša ka mphaka. Nka go gataka gonabjale?
- MBARI** : Kala, homola. Dula fase monna
- KALA** : Ke rogwe ke motswabotšo yo?
- MBARI** : Morena Mphaka mo lebele. Seo mohlomongwe o sa se tsebego ka ga Rakgwakgwa ke gore o tšo nyala kgarebe ya setšhaba se sele nageng e sele.
- MPHAKA** : E ka ba ke molato go nyala kgarebe ya naga ye nngwe?

- 16.1 Efa leina la sekapolelo seo se dirišitšwego ke seboledi sa bobedi mo poledišanong ye o be o fe lebaka la tirišo ya sekapolelo seo. /2/
- 16.2 Ke ka lebaka la eng molwantšhi a kgetholla molwantšhwa ? /1/
- 16.3 Na poledišano ye e dirišitšwego mo e tšweletša semelo se fe sa Mphaka le Kala? Fahlela karabo ya gago. /4/
- 16.4 Ka botlalo hlaloša seo se hlotšego thulano yeo e tšwelelago mo? /2/
- 16.5 Hlatholla moya wo o fokago mo o be o laetše seo se hlotšego gore seemo se be ka tsela ye ? Otlologa. /2/
- 16.6 Ka boripana hlatholla molaetša wo o tšweletšwago ke setsopolwa se ? /2/
- 16.7 Hlaloša o be o lekodiše diteng tša setsopolwa gore na e ka ba sebopego sa tiragatšo le ditšhupetšo tša sefala di kgonagala ntle le ditšhitišo goba go na le ditšhitišo . /2/
- 16.8 Ge o be o le Mphaka ke sephetho se fe seo o be go o tla se tšea mabapi le dipolelo tša Kala ? (2)

/17/

SETSOPOLWA B

Hunadi:	Ge motswadi wa gago a ka go itlela manxa gona ga go se se ka go lokelago lefaseng. Eupša ge o lokolotše pelo le moya, gona ditsela tša gago di tla phadima tša bulega.
Mphaka:	(O hloname, mme o homola sebakanyana)
Hunadi:	Le reng nke le tshwenyegile Tholo?
Mphaka:	(O šišinya hlogo) O a tseba mogatšaka, ge ke gopola ka ga lešika lešo, nakong ye nngwe ke ikhwetša ke tlaletšwe ke sa tsebe pele le morago.
Hunadi:	O tlaletwa ka tshawnelo moo gona Tholo. Mogologolo wa bogologolo o be a di bone ge a re: "Legae la bomotho ga le na le bosehlana."
Mphaka:	Gae ke gae. Le ge motho a ka garama le dilete, a lokologa moyeng, a fiwa mahumo le maemo dileteng di šele, moya wa gagwe o tla fela o mmotša gore mo ga se gageno.

- 16.9 Laetša ka mo poledišano e laetšago tswalano ya baanegwa ka gona.. /3/
- 16.10 Na Mphaka o šupa eng ge a re gae ke gae? /2/
- 16.11 Hlatholla ka mo molaetša wa setšweletšwa se o tswalanago le morero wa puku ye ka gona.

/3/

/8/

/25/

POTŠISO 17

TIRAGATŠO 2 : LEHUFA

Gore tiragatšo e nweša a mkgako, baanegwa e swanetše go ba batho ba madi le nama, ba go phela bjalo ka batho ba lefase le. Go tiišetša se, sekaseka baanegwa ba ba latelago o lebeletše tema yeo ba e kgathilego gore morero wa puku ye o atlege.

- (a) Lerato
- (b) Rdithekisi
- (c) Ntshepe

/25/

GOBA

POTSISO 18

(letl 58-59)

- 18.1 Na Radithekisi o šupa eng ge a re "...ke tsoše kutukutu ka mo kerekeng"?/1/
 18.2 Efa maikutlo ao a bego a aparetše Lerato ge sehlola se se mo hlolela. /1/
 18.3 Tikologo ye e dirišitšwego mo e tswalana bjang le ditiro tša Radithekisi?/3/
 18.4 Tsopola mmolelo wo o le go kgahlanong le ditumelo tša setšo—phedišanong le tša sepolotiki bjalo ka ditswalano tša maatla le ditokelo tša botho./1/
 18.5 Efa mohuta wa thulano wo o tšwelelago mo o be o laetše seo se hlotšego thulano yeo. /3/
 18.6 Hlatholla moya wo o fokago mo./2/
 18.7 Na poledišano ya mohuta wo e re utullela eng ka :
 (a) Phedišano ka lapeng la baanegwa ? /1/
 (b) Semelo sa Radithekisi ? Thekga semelo sa gago./2/
 18.8 Hlaloša o be o lekodiše diteng tša setsopolwa gore na e ka ba sebopego sa tiragatšo le ditšhupetšo tša sefala di kgonagala ntle le ditšhitišo goba go na le ditšhitišo ? /3/

/17/

SETSOPOLWA B

RATHEKISI:	(O tsena ka bodulong a bolela a nnoši) Ke gore mosatšana yo a ka be a ile kae? Ke mmotša ka mehla gore ga ke nyake a etšwa ka heke (O a befelwa) O tlo hwetša a ile banneng. Le nna ke dirile phošo ka ka go nyala moitshwarahlephi wa go swana le yo. O dirwa ke go hlwa a balabala dipukwana tše tša batho ba mapona. Ke tlogile ke makala gore a tla a rekile 'phenti' ya go bitša mašeleng ka tsela ye. O tlo hwetša a dirwa ke yona gore a sepele. (O šišinya hlogo) Ga ke kwešiše gore ke motho a reka diaparwana tša ka fase tše di bitšago mašeleng a matelele o direla go reng? Mafelelomg o tlo fetša a hlobolela banna ba ka moka gore ba bone ge a tura.
------------	--

- 18.9 Ke polelo ya mohuta ofe ye e tšwelelago mo ? /1/
 18.10 Radithekisi o na le lenyatšo. Tsopola dintlha tše pedi go thekga semelo se./2/
 18.11 Hlatholla moya wo o fokago mo. /2/
 18.12 O ithutile eng ka temana ye? /1/
 18.13 Tšweletša maikutlo ao a o aparelago ge o bala temane ye. Otloga /2/

/8/

/25/

PALOMOKA YA KAROLO C KE 25

PALOMOKA YA LEPHEPHE KE 80